

# ALEVİ-BEKTAŞI OZANI AGÂHÎ BABA'YI ANMA TOPLANTISI

## Baki Yaşa Altınok'un Konuşma Metni

Bir toplumu millet yapan ve bütünlüğünü sağlayan o milletin dili ile kültürüdür. Türk halkının milli kültürünün temel taşlarından biri de genelde âşıklar vasıtasıyla yaşatılan halk edebiyatıdır. Türk kültürü ve tarihi, yalnızca padişahlar ve onların çevresinden oluşan üst kesim seçkinlerinin tarihi-kültürü ve de edebiyatı değildir. Buna olsa olsa seçkinlerin tarihi ve edebiyatı denilebilir.

Türk halkının gerçek tarihi, şiiri ve edebiyatı saray tarihçileri tarafından belirli bir bakış açısıyla adeta yok sayılarak gizlenmiştir. Buna rağmen Türk halkı gelenek ve töresini, sevincini, üzüntüsünü, varsılığını, yoksulluğunu ve günlük yaşantısını öykülere, türkülere, ağıtlara şiirlere dökmüş, adeta destanlaştırarak, kendi tarihini yine kendisi yazmıştır.

İnsanoğlunu, bedenen ta'lim ve terbiyeye her türlü nizama bağlamak, bütün hareketlerden mahrum kılmak mümkündür. Fakat insan zekâsını zincire vurmamak hiçbir zaman mümkün olmamıştır.

Türk Halk Edebiyatında sazını silah, sözünü mermi gibi kullanan âşıklar çoğunluktadır. Halk, baskıya, adaletsizliğe ve sömürüye karşı bu âşıkların dizeleriyle karşı çıkmış ve bu sayede zor karşısında yılmıyacağına düşmeyeceğini yine onların ağızıyla haykırmıştır.

Oğuz Türkçesi'nin konuşulduğu geniş bir coğrafyada, kendisinin veya başkalarının şiirlerini saz eşliğinde çalıp söyleyen ve bu türkülerin söylenmesine sebep olan olayları, halk diliyle anlatan kimselere Âşık denilmiştir.

Âşıklar, Orta Asya'da Kopuz, Anadolu'ya geldiklerinde geliştirdikleri ata yadigarı sazlarıyla ve hiçbir zaman kaybetmedikleri milli kimlikleriyle, Türk kültürünü, şiirini yüzyıllar boyu biri diğerine naklederek günümüze kadar ulaştırmışlardır.

Âşık kelimesi bu anlamıyla edebiyatımızda 15. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Âşık edebiyatı, dil ve üslup bakımından divan edebiyatından bazı farklılıklar gösterir. Sürekli halka yakın kalan ve halkın günlük konuşma diliyle şiirlerini söyleyen şairlerin, en belirgin özellikleri dillerinin anlaşılır olmasıdır.

Bir milleti birbirine bağlayan asıl öge dildir. Bu öyle kuvvetli bir bağdır ki, dünyada pek çok örneğinde olduğu gibi, zaman içinde üzerinde yaşanan toprağın siyasi ve sosyal nedenlerle sınırları değişikliğe uğrasa bile dil bağının kopması mümkün değildir. Bu nedenle bir dilin konuşulduğu her yere vatan denilmiştir.

Âşık yaşayışının önceleri Orta Asya, sonraları Anadolu'daki dervişlik geleneğiyle de yakından ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Zira âşıkların yetişmesi geleneklerin belirlediği birtakım temel kurallara bağlıdır.

Âşığın geleneğe uygun yetişmesi ve kendini halka tanıtması için usta bir âşığın tecrübelerinden yararlanıp âşıklık sanatının incelikleriyle beraber iyi saz çalmayı, o günkü şartlara göre güçlü manâlar içeren şiirler söylemeyi ustasından öğrenmesi de şarttır. Bu eğitimden geçen âşığa ustası tarafından bir de mahlas verilir.

Âşıklığa ilk adımını atan çırağına ustası: Sazın elinde, sözün dilinde, cellâdın yanında, urganın belinde mi? Diye sorar. Çırak kabul ederse Âşık olmaya karar vermiş demektir. Bunları kabul eden gerçek âşık da, hertürlü baskıya karşın "Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan" diye haksızlık karşısında haykırır.

Bu konuda atalarımız, söğüt ağacından eşik, kavaktan beşik, çalıdan kaşık, saraylıdan da âşık olmaz demişlerdir.

15. yüzyılda Âşık adını almış olan ozanlar, eski saz ve söz şiirini genişleterek gelişen birey ve toplum hayatının bütün konularını önyargısız bakış açılarıyla şiirlerinden işlemeye başlamışlardır. Tarihsel olaylara yansız bakmamız açısından düşünce ve hayat tarzlarıyla bizlere rehberlik eden âşıkların ve onların ürettiği şiir sanatının değeri üzerinde şimdye kadar yeterince durulmuş mudur bilinmez.

Çünkü şiir sanatının bir milletin uygarlık tarihi içindeki duruşunu belirlemede, diğer sanat dallarından öncelikli bir yer tuttuğunu söylemek gerçeğe ulaşmak bakımından önemlidir. Çünkü şiir, görerek yapma, taklit edinme eğilimini aşmış, fiziki gereksinmelerini disiplinize etmiş, manevi ufkunu genişletmiş, ruhi dünyasını fânilik, hoşgörü, sevgi, adalet, gönül, aşk gibi bedensel öz değerlerinin farkını anlamış, daha güzel ve paylaşımcı bir dünya ülküsüne yönelmiş olan bir insanın ürünüdür.

Bireysel temele dayalı halk şiirini üreten şairler, icraatlarına göre birkaç değişik isimle anılmışlardır. Ozan, saz şairi, âşık, şâir, kalem şairi gibi. Âşık ismi yalnızca bu yeni tipin adı olmasına rağmen, zamanla yukarda saydığımız grupları da içine alan genel bir unvan gibi kullanılır olmuştur.

Halk sanatçıları olan âşıkları daha çok kasaba ve köy çevreleriyle göçebe Türkmen aşiretlerinin yaşam tarzları yetiştirmiş ve yaşatmıştır.

Savaşlar, isyanlar, toplumsal veyahut aşiretler arası kavgalar, anlaşmazlıklar, yengi, yenilgi, su baskını, yangın, deprem, yoksulluk gibi halkı yakından ilgilendiren olaylar, halk âşıklarının işlediği konuların temelini oluşturmaktadır.

İşte bunun en önemli araçlarından biri de halk edebiyatı ürünlerini barındıran, âdetta bu ürünleri gizleyerek koruyan ve günümüze ulaştıran cönklerdir.

Halkın diliyle şiir yazan Şairler, halkın doğumundan ölümüne kadar oluşan zaman dilimini, yaşadıkları çevrenin ve içinde yetiştikleri topluluğun elemelerini, sevinçlerini, kızgınlıklarını, isteklerini derin bir algılamayla sezip, yine onların diliyle kısa ve öz kelimelerle dizelere dökerek, bir estetik ve ahenk içinde halka anlatırlar.

Kendine has bir şiir yeteneğine sahip olan Türk insanı, günlük hayatında konuşur iken bile şiirsel bir dil kullanır. Sosyal yapısının değişmesi dahi onun bu tavrını etkilemez.

Geleneksel halk şiirinin, dolayısıyla da halk edebiyatının tarihi sürecine bir göz attığımızda, Türk şairlerinin didaktik manzumeler söylemeyi gelenekleştirdikleri görülecektir.

Yaşadığımız çağın ilk yarısından itibaren şairlik ve şiir yazma anlayışı evrimleşerek günümüzde yeni bir estetik, yeni bir kavram, yeni bir boyut ve yeni bir anlayış kazanmıştır.

Şehir hayatının ve kültürünün yarattığı şiir yazma sanatı, klâsik şâirin ve klâsik şiirin çekiciliğine ve manevî nüfuzunda etkilense bile köy ve aşiret çevresinde yetişen şair, o kültüre ve yaşam tarzına devamlı özlem duyar. Bu nedenle de yazdığı şiirlerin satırları o özlemi, o duyguyu dile getirir.

En başta, Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan ve Dadaloğlu gibi pek çok halk şairinin şiirleri, Anadolu'da nesiller boyu dilden dile söylenelemiştir. Cönklerde, divanlarda ve muhtelif mecmualarda karşımıza çıkan bu şiirler ve türküler, çoğu zaman kulaktan kulağa aktararak yaşatılmış ve günümüze dek gelmiştir.

Daha çok Kaygusuz Abdal ve Pir Sultan Abdal'ın temsil ettiği Alevî Bektâşî gelenekten beslenmiş ve bu gelenek doğrultusunda şiirler kaleme almış olan ve bu gün bizleri buraya toplayan Sivahlı Ağâhî de, şiirleri hâlâ dilden dile dolaşan halk şairlerimizdendir. Nitekim onun:

*Seher vakti çaldım yârin kapısın*

*Baktım yârin kapıları sürmeli*

*Boş bulmadım otağımı yapısın*

*Çıka geldi bir gözleri sürmeli*

dizeleriyle başlayan şiiri, geçenlerde vefat eden hemşerim büyük usta Neşet Ertaş gibi popüler bir halk sanatçısı tarafından bestelenmiş, Neşet Ertaş'ın Aslanım eller eller nakaratını da kattığı bu bestesi sayesinde Ağâhî'nin ismi geniş kitlelere duyurulmuş, değişik sanatçılar tarafından da yıllarca söylenelemiştir.

Yalnız Neşet Ertaş, bu türkünün Şah beytini okur iken, Ağâhî karıştırır kanı yaş ile okuması gerekirken, Gahı karıştırır kanı yaş ilen olarak okuyordu. Yanılmıyorsam 1968-69 yıllarıydı. Yine O günlerde bu konu bazı saz söz toplantılarında tartışmalara neden olmuştu. Bu tartışmalardan biri de Davut Sulari, Feyzullah Çınar ve bazı radyo sanatçıları'nın da bulunduğu Ankara-Samanpazarı'nda Kemal Poyraz'ın saz evindeki olmuştu.

Tartışmaya bir ara bende katılarak, bu şiir Sivahlı Ağâhî'ninmiş, Pehlivanlı Türkmen Aşireti cönklerinde böyle yazıyor dedim. Davut Sulari ve Feyzullah Çınar beni doğrularken, içlerinden radyo sanatçısı olan şahıs da dâhil olmak üzere birkaç kişi, şiirin Neşet Ertaş'a ait olduğunu savunmuştu. Hatta radyo sanatçısı o şahıs, Gahı karıştırır gamı yaş ilen sözüyü, bazı bazı karıştırır gamı yaş ilen demek istiyor diyerek garip bir yorum yapmıştı.

TRT Repertuarındaki metin dört dörtlüktür ve şair belirtilmemiştir. Eserin adı: Seher Vakti Çaldım Yarın Kapısın, (Repertuar no: 132, Yöre: Kırşehir,

Kimden alındığı: Neşet Ertaş, Derleyen: Nida Tüfekçi) Daha doğrusu şiirin sahibi olan (Agâhî) ismi, kaynak şahıstan kaynaklanan hata sebebiyle, (Gahi) olarak yazılmıştır.

Neşet Ertaş bu türküyü daha sonraki plak ve kasetlere Agâhî olarak okumuştur. Neden Agâhî diye okumadın sorusuna Neşet o kendine has konuşmasıyla; “Nolacak garnezin biri ben okumayım diye adını yanlış verdi” diye cevaplamıştır.

Ertaş bu türküyü üç ayrı kaydında üç farklı icra etmektedir. Birinde söz bölümü oldukça ağır, giriş ve ara sazları oldukça ritmik ve hareketli. İkincide oldukça ağır bir icra, nakaratların tekrarı ise hicaz ve hüzzam makamlarını iç içe kullanır. Üçüncüde ise saz ve söz bölümlerinin aynı ritimde çalınıp okunduğunu görürüz.

Agâhî hakkında diğer bir bilgiyi de Merzifon, Harızlı Sıdkî Baba'nın cönkü ile oğlu Ali Baki Gül'ün Dört Kapı Kırk Makam adlı Osmanlıca yazdığı şu eserden öğreniyoruz.

Hacıbektaş Çelebisi Cemaleddin Efendi, Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi Birinci Dünya Savaşı'nda da önemli görevler üstlenmiştir. “1915 yılında Birinci Dünya Savaşı'nda Rusların Kars başta olmak üzere doğu vilayetlerini işgal etmeye başladığını gören Şeyh Cemaleddin Efendi, Padişah Sultan Reşat'a baş-vurarak memleket topraklarının savunulması için Alevilerden gönüllü bir Mücâhidin Alayı oluşturularak, Ruslarla savaşa girmek istediğini söylemiş ve izin istemiştir. İsteğinin kuşkuyla karşıladığını fark eden Çelebi padişaha; “Padişahım bu devleti senin dedelerinin benim dedelerim birlikte kurdular, bu ülkeye karıncalardan zarar gelir, Alevilerden zarar gelmez bu konuda kuşkunuz olmasın.” demiştir. Padişah bir sancak ile Binbaşı Galip Bey'i ve Alay kâtibi bir Yüzbaşı'yı tayin etmişti.

Çelebi Padişah'tan gerekli izni alarak, her vilayete asker toplamak üzere özel adamlarını göndermiştir. Kendisi fahri Alay kumandanı olarak Erzurum Şubesinin, Sıdkı Baba da fahri Yüzbaşı rütbesiyle Erzincan Şubesinin başında bulunmuştur. Kangal Yellice Alevilerinin ünlü dedesi Mahzuni Dede de talipleriyle birlikte bu Alaya katılmıştır. (Nejat Birdoğan)

Böylece doğu cephesinde Ruslara karşı Alevilerden bir Alay oluşturulmuştu. Çelebi Cemalettin Sivas'taki Süleyman Bey'in konağında kalmaktaydı. Enver Paşa bu birliği Sarıkamış savaşlarına giderken Sivas'ta denetlemişti.1915 yılı mart ayı başlarında Çelebi'nin büyük oğlu Hamdullah Efendi, Hacı Bektaş'tan şöyle bir telgraf göndermişti.

“Ankara, Kırşehir yoluyla gelen Enver Paşa, Hacıbektaş'a uğradı, Pir'in Dergâhını ziyaret etti. Bizlerede: “Sivas'a varınca babanız Çelebi'yi memleketine göndereceğim. Onun bu hizmetinden memleket memnun kalmıştır.” Demişti.

Enver Paşa Sivas'a geldiğinde Çelebi ile görüştü ve toplanan alayın terhis edilmesine karar verildi. Yaşlılar serbest bırakılmış, gençler diğer Alaylara bölüştürülmüştür (TariK Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, III, 1989: 276; Muhsin Gül, 1984: 187). Ali Baki Gül.

Bu olayların canlı şahidi Sıdkî Baba'ya ait bir cönkte bazı insanlarla birlikte Agâhî Baba ve bazı şairlerin de bu Alaya katıldığını bazı bölümleri eksik olan şu şiirden anlıyoruz:

*Kimisi piyade kimi atlandı  
Name geldi muhibbanlar toplandı  
Her birine dağttılar silahı.*

*Birisi Sıdkî'ydı biri Agâhî  
Biri de Yedi Harf gönüller mahı  
Çok şükür seyrettik Cemal'ullahı  
Ehl-i Beyt evladı, Horasan Şahı.*

*Moskof mekân tuttu Erzurum Kars'ta  
Ümmeti Muhammed kederde yasta  
Enver Paşa'yı da gördük Sivas'ta  
Elinde yamçısı başta kalpağı.*

Şiirde adı geçen Yediharf adlı şair ise günümüzde pek bilinmemektedir. Asıl adı Hasan Hüseyin olan ozan, 1895 yılında Malatya'nın Hekimhan ilçesine

bağlı Ardahan (Beykent) köyünde dünyaya gelmiş. Eski yazıya göre Hasan üç, Hüseyin dört harfle yazıldığı için Yediharf mahlasını almıştır. İyi bir eğitim gördüğü şiirlerinden anlaşılan şair, Kerimoğlu soyundandır. Üç-dört yaşında iken ailesi ile Sivas'ın Gürün ilçesi Mağara köyüne gelip yerleşmiştir. Güçlü yüz kadar şiirleri olan Ozandan iki dörtlük:

*Seher yeli seherlerde esersin  
Badı saba efendimden ne haber  
Dertlilerin ciğerini ezersin  
Badı saba efendimden ne haber*

*Bin üç yüz otuza basınca kadem (1914)  
Cihan harbi ilan etti bil âlem  
Azmetti cepheye efendim ol dem (Cemaleddin Çelebi)  
Badı saba efendimden ne haber*

Ozan Yediharf, Askerde yakalandığı mide hastalığından kurtulamayarak 1938 yılı temmuz ayından köyünden vefat etmiştir. Konuşmamı Sıdkı Baba'ya ait cönkteki şimdiye kadar pek bilinmeyen Agâhî'nin bir şiiriyle bitirmek istiyorum:

*Dostun yollarını bekleyip durdum  
Gelmez ise garip gönlüm üzerim  
Gece gündüz nice hayeller kurdum  
Duman oldum oylum oylum tüterim.*

*Sarı tel inliyor mızrabı dertli  
Ayrılık hasreti gör neler etti  
Saçı Leyla beni çöllere attı  
Mecnun misaliyim daha beterim.*

*Gözleri sürmeli ben oldum hayran  
Başım hali değil ah ile yastan  
Ayrı düşülür mü er erden dosttan  
Senden gayrı bu dünyayı niderim.*

*Âşık etti beni düşürdü dile  
Dertlinin halini dertsiz ne bile  
Nolur gül yüzünü bir dönder hele  
Seher vakti yeller ile eserim.*

*Bir can cananına eder mi böyle  
Acı Agâhî'ye gel kerem eyle  
Yolda mı handa mı neredesin söyle  
Gelmez isen vallah billâh küserim.*

Teşekkür ederim.

### **Hayatı**

Agâhî, 1860 yılında Sivas'a bağlı Şarkışla ilçesinin Kılıççı köyünde doğdu. Asıl adı Veli olup şiirlerinde "Agâh" veya "Agâhî" mahlaslarını kullanmıştır.

Babası bu köyde "Moroz Kâhya" lakabıyla anılan Hamza'dır. Ailesi aslen Malatya'nın Arapkir ilçesinin Mestmur köyünden Şarkışla'ya göçerek, Kılıççı köyünü yurt edinmişlerdir.

Agâhî'nin çocukluğu köydeki diğer yaşlıları gibi hayvan otlatmakla, çift-çubuk işlerine yardım etmekle geçti. Delikanlılık çağına gelince Hardal Köyü yakınlarındaki Kerem Ali Baba Tekkesi dervişlerinden asıl adı Mahmut olan Zileli Vacit'le tanıştı. Derviş Mahmut güzel bağlama çalan, âşıklık

geleneğini, halk şiirini bilen, tasavvuf konularında donanımlı bir zattı. Ağâhî âşık geleneğini, eski âşıkların deyişlerini ve bu kültürün inceliklerini Derviş Mahmut'tan dersler alarak öğrendi.

Derviş Mahmut'tan öğrendiği usta malî âşıkların deyişlerini söyleyerek deneyim kazandı. Belli bir olgunluğa eriştikten sonra kendine ait şiirler söyleyerek ozan kervanına katıldı. Şiirlerindeki güçlü anlatımla da ozanlar arsında kendine iyi bir yer edindi. İlk şiirlerinde Veli mahlasını kullandı. Daha sonra ölünceye dek kullandığı Ağâhî mahlasını aldı. Ancak bu mahlası ne zaman ve kimden aldığına ilişkin kesin bir bilgi yoktur.

Ağâhî şiirlerinde, en çok tasavvufu ilgili konuları dile getirmiş; bunun yanısıra taşlama, aşk, gurbet, doğa ve insan sevgisiyle ilgili konuları da ustalıkla ve duru bir Anadolu Türkçe'siyle işlemiştir. Çevresindeki olaylara duyarsız kalmamış, yaşadığı dönemle ilgili çok önemli bilgileri de şiir diliyle sonraki kuşaklara aktarmıştır.

Bir süre aruz ölçüsüyle de şiirler yazan Ağâhî daha sonra bundan vazgeçerek hece ölçüsüne yoğunlaşmıştır. Deyişlerinde Halk şiirimizin çok sevilen 11 ve 8'li hece ölçülerini kullanmıştır. Halk Edebiyatımızın önemli söz sanatlarından "cinas" a da şiirlerinde çokça yer vermiştir.

Dönemin Beyrut Valisi aracılığıyla, Sivas Valisi Reşit Akif Paşa tarafından bir dönem Şarkışla Tahsildarlığı görevine getirilen Ağâhî, İstanbul'dan Rodos'a, Adana'dan Halep'e dek birçok yeri dolaştı.

1911 yılında Pınarbaşı tahsildarlığına geçti, 1916 yılında bu görevden ayrılarak köyüne döndü. Sonraki beş yıl köyünde yaşadı. Yakalandığı kolera hastalığından kurtulamayarak 1921 yılında yaşamını yitirdi. Şarkışla'nın Garipler Mezarlığına defnedildi.

### **Keserim**

*Dilber hanemize buyur bu sabah*

*İşte senin ile sözü keserim*

*Bir binlik rakıyla bir güzel kadeh*

*Ben de mezesine kuzu keserim*

*Bari beş yüzlük al binlik almazsan*

*Ağzına koy getir şişe bulmazsan*

*Sen de benim davetime gelmezsen*

*Selamı sabahı nazı keserim*

*Meyl-i muhabbetin gördüm beğendim*

*Böyle tedbir kıldım kendime kendim*

*Davete buyurmaz isen efendim*

*Ben de yollarından gözü keserim*

*Gelirsen boş gelme göreyim sizi*

*Olursa çok olsun istemem azı*

*Beş yüzlüğün mezesine bir kuzu*

*Binlik olur ise öküz keserim*

*Kaba kaba laf atarsın Ağâhî*

*Öküz bulsam ben koşarım vallahi*

*Sade boş çıkarmam ol yüzü mâhı*

*Tavuktan culuktan kazı keserim*

*& & &*

*Seher vakti çaldım yârin kapısını*

*Baktım yârin kapıları sürmeli*

*Açtırdım kapıyı girdim içeri*

*Çıkageldi bir gözleri sürmeli*

*Öptüm ellerini girdim içeri*

*Aklımı başımdan aldı o peri*

*Dedim sende buldum halis gevheri  
Dedi seni bir mihenge sürmeli*

*Bir yapı görmedim senin yapında  
Oynanılmaz urganınla ipinde  
Ölenecek bekleyim mi kapında  
Dedi: Yok yok seni burdan sürmeli*

*Dedim ki: Ne kadar yüzümden bezdin  
Etim kebab ettin derimi yüzdün  
Âşık katletmeye silah mı dizedin  
Martini mavzeri bir de sürmeli*

*Şu kevn-ü mekâmı tuttu ışığın  
Nöbeti bekleyen alır keşiğin  
Beklemeli bir sultanın eşğin  
Günde yüz bin kere yüzler sürmeli*

*Agâhî dolu içti kanlı yaş ile  
Hak bulunmaz hayal ile düş İle  
Yetilmez menzile bu gidış ile  
Hemen aşk atına binip sürmeli*